

DEĞERLER EĞİTİMİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR

Elvan YALÇINKAYA

Özet

Değerler ve eğitimi konusu, son yıllarda hem dünyada hem de ülkemizde eğitimcilerin üzerinde sıklıkça durdukları konuların başında gelmektedir. Geçmişten günümüze hemen hemen bütün bilim dallarının konu edindiği değer kavramı, başlangıçta ahlak kuralları ile bağlantısı kurularak felsefe bilimi içinde incelenmiş ve günümüzde daha çok psikoloji, sosyoloji, işletme, tıp, eğitim vb. bilimlerin ilgi alanına da girmiştir (Baloğlu ve Balgalmış, 2005: 21). Daha iyi bir gelecek oluşturmak amacıyla aileler, eğitimciler ve toplum tarafından mutlu, huzurlu, hoşgörülü, sabırlı, çalışkan, temizliğe önem veren, demokratik, sorumluluk sahibi, yardımsever vb özelliklere sahip bireylerin yetiştirilmesini arzulamaktadır. Yiğittir ve Ercan, (2012) değerlerde yaşanan değişim ve gelişimin, doğrudan insan ve toplum yaşamına etkide bulunduğunu, hayatın her alanında kendi gösterdiği ve süreklilik arz ettiğini belirtmektedirler.

Son yıllarda yaşanan terör, kapkaç, hırsızlık, çocuk istismarı gibi toplumların istemediği olayların her geçen gün artması ile birlikte, eğitime yüklenen anlamda da değişimler olmuştur. Bu çerçevede bu çalışmada, toplumun uyum içinde olmasında önemli bir yer tutan değerler eğitimindeki yeni yaklaşımlar ve yöntemler ele alınacaktır. Bu kapsamda, değer tanımı, temel insani değerler, değer eğitimi yaklaşımları gibi konulara değinilecektir.

Değer Kavramı ve Değer Eğitimi

Değer, “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr). Güngör (1993: 19)’e göre değerler istek, tercih ve arzuları yansıtır, yani bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır. Halstead ve Taylor (2000) ise, “arzu edilen ve iyi olduğuna karar verilen eylemleri belirleyen standartlar ve davranışların temel kılavuzları” olarak tanımlamaktadırlar. Akbaş (2008: 10) ise değerlerin, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir.

Rokeach, değerleri, “amaç ve araç” değerler olmak üzere iki grupta incelemiştir. Amaç değerleri; “rahat bir hayat, iç huzuru hırslı/istekli, gerçek sevgi, başarıma hissi, ulusal güvenlik, barış içinde bir dünya, zevk, güzellikler dünyası, kurtuluş, eşitlik, öz saygı, aile güvenliği, sosyal tanınma, özgürlük, gerçek dostluk, mutluluk, bilgelik/hikmet” olarak belirlemiştir. Araç değerler ise; “hırslı/istekli, hayal gücü kuvvetli, ufku geniş olma, bağımsızlık, kabiliyetli, entelektüel, neşeli, mantıklı, temiz, sevgi dolu/sevecen, cesaretli, itaatkâr, affedici, kibar, yardımsever, sorumlu, dürüst, öz kontrol” gibi değerlerden oluşmaktadır (Rokeach, 1973). Schwarz (1996) tarafından yapılan sınıflandırmada ise “güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrensellik, iyilikseverlik, gelenek, uyum ve güvenlik” olmak üzere 10 evrensel değer tipi belirlenmiştir. Akbaş (2004) tarafından yapılan sınıflandırmada ise “geleneksel, demokratik, çalışma-iş, bilimsel ve temel” değer grupları belirlenmiştir. Akbaş (2008: 340) değer kavramını, duyuşsal davranışlarla açıklamaktadır. Taşdemir (2009) de benzer bir biçimde, değer eğitiminin, duyuşsal davranışların bireylere kazandırılması ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Değerler eğitiminin, vatandaşlık eğitimi ve moral eğitime odaklandığı görülmektedir (Halstead and Taylor, 2000: 169). Yiğittir ve Öcal, (2010: 408) ise değerler eğitimi; vatandaşlık eğitimi, karakter

eğitimi, ahlak eğitimi, hukuk eğitimi, cinsellik eğitimi, madde bağımlılığı eğitimi, din eğitimi gibi alanların hepsini kapsayan şemsiye bir uygulama olarak eğitimde özel bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedirler.

Günümüzde öğrenciler, farklı sosyal ve kültürel değerlere sahiptirler. Dünya görüşleri oldukça farklıdır. Örneğin; yemek alışkanlıkları, dinledikleri müzikler, izledikleri televizyon programları, ilgi alanları, sosyal çevreleri vb değişiktir. Dolayısıyla, eğitim-öğretim paradigmasında da önemli değişimler yaşanmıştır. Günümüzde öğretmenlere yüklenen temel görev, öğrenenlerin öğrenmelerine rehberlik etmektir. Bununla birlikte öğretmen sadece bilgi aktaran değil, aynı zamanda öğrencilerin yaşamında onlara yön verecek beceri ve değerleri de kazandıran kişi olarak görülmektedir.

Ülkemizde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen program yenileme çalışmaları ile birlikte, öğretim programları yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanmış, değerler eğitimine daha fazla vurgu yapılmıştır. Daha önceki yıllarda okullarda öğretim programları ile örtük bir şekilde öğrencilere kazandırılmaya çalışılan değerler, derslerle ilişkilendirilmiş ve disiplinler arası bir yaklaşıma kavuşmuştur. Örneğin 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında değerlere ve değer eğitimine özel önem verilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programında aşağıdaki değerler doğrudan verilecek değerler olarak belirlenmiştir:

- *Adil Olmak*
- *Aile Birliğine Önem Vermek*
- *Bağımsızlık*
- *Barış*
- *Bilimsellik*
- *Çalışkanlık*
- *Dayanışma*
- *Duyarlılık*
- *Dürüstlük*
- *Estetik*
- *Hoşgörü*
- *Misafirperverlik*
- *Özgürlük*
- *Sağlıklı Olmaya Önem Verme*
- *Saygı*
- *Sevgi*
- *Sorumluluk*
- *Temizlik*
- *Vatanseverlik*
- *Yardımseverlik*

Değerler Eğitimi Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış

Değerler eğitimi için genellikle literatürde iki genel yaklaşım tarif edilmiş ve karşılaştırılmıştır (Halstead, 1996; Solomon, Watson & Battistich, 2001'den akt: Thornberg & Oğuz, 2013). *Geleneksel yaklaşım*, karakter eğitimi, doğrudan öğretim, nasihat ve ödül ve cezalar kullanımı yoluyla toplum ahlakının yetişkinler tarafından aktarımına odaklanmaktadır (Durkheim, 1961'den akt: Thornberg & Oğuz, 2013). Geleneksel yaklaşımda, toplum tarafından önemli görülen değerlerin aktarımı yapılmak amaçlanmaktadır. Değerlerin kazandırılmasında da daha çok *değer telkini* kullanılmaktadır. Bu yaklaşımda öğretmen

merkezli bir yol izlenir. Öğretmen aktif, öğrenciler daha çok pasif durumdadırlar. Sorumluluk daha çok öğretmendedir. Buna karşılık *ilerlemeci ve yapılandırmacı yaklaşım* ise sosyal etkileşim ve ahlaki araştırma yoluyla çocukların diğer insanların mutluluğuyla ilgilenme ve adalet ilkelerine yönelik bir bakış açısı geliştirme, ahlaki anlamın aktif bir biçimde yapılandırmasına vurgu yapmaktadır (Solomon et al., 2001: 573'den akt: Thornberg & Oğuz, 2013). Akıl yürütme ve yorumlama, ahlaki ikilemler üzerine müzakereci tartışma, karar alma süreçlerine katılım bu yaklaşıma özgü değer eğitimi yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Thornberg & Oğuz, 2013). Öğrenenin dış dünyayla bağlantı kurması, yaratıcılığın kullanılması, deneyimini yansıtması ve gerçeklere eleştirel bakabilmesi uzun dönemli hatırlamasında ve bilgiyi transfer etmesinde çok önemlidir (Erdem ve Demirel, 2002). Yapılandırmacı yaklaşım, öğrenenin bilgiye bizzat kendisi tarafından ulaşmasına odaklanmaktadır. Yeni bilginin oluşması için çocuğun önceki bilgilerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çocuğun değer kazanımında yeni bir bakış açısı kazanabilmesi için eski bilgilerinin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Yapılandırmacı değer eğitiminde kullanılabilecek strateji, yöntem, teknik ve etkinliklerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırma-inceleme
- İşbirliğine dayalı öğrenme
- Proje tabanlı öğrenme
- Tartışma
- Gözlem
- Örnek olay
- Yaratıcı drama
- Problem çözme
- Altışapkalı düşünme
- Beyin fırtınası
- İstasyon
- Eğitsel oyun
- Topluma hizmet uygulamaları
- Kulüp çalışmaları
- Sinema ve tiyatro gösterimi
- Slogan bulma
- Poster ve afiş vb.

Değerler eğitimi kapsamında değerlendirebileceğimiz bir diğer yaklaşım ise *küresel eğitim yaklaşımı*dır. Son yıllarda küresel eğitim yaklaşımı (Alger & Harf, 1985; Hanvey, 1976; Kirkwood, 2001; Merryfield, 1997, 2002; Pike, 2000; Ukpoduku, 1999'den akt: Açıklın, 2010: 1229) dünyadaki hızlı gelişim ve değişimle birlikte değerler eğitiminde de kendini göstermiştir. Bu doğrultuda ülkemizde yapılan eğitim reformları ile birlikte özellikle ilköğretim programlarında değişiklikler yapılmış ve sosyal bilgiler programı da bu düzenlemelerden etkilenmiştir. İlköğretim sosyal bilgiler programlarında öğrencilerin dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan insanların yaşayışları ve kültürel öğeleri hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlayacak Küresel Bağlantılar adlı bir öğrenme alanı ve bu öğrenme alanını destekleyen çeşitli üniteler eklenmiştir. Bu üniteler 4. ve 5. sınıf programında Uzaktaki Arkadaşlarım ve Hepimizin Dünyası başlığı altında verilmiştir. Ayrıca 6. ve 7. sınıf programında da Ülkemiz ve Dünya ile Ülkelerarası Köprüler üniteleri bu öğrenme alanını işaret etmektedir. Bu üniteler içerisindeki kazanımlar ve etkinlikler incelendiğinde 'Diğer kültürleri anlama ve kültürlere saygı duyma', 'Küresel sorunlar hakkında bilgi sahibi olma' ve 'Dünyanın birbirine bağlantılı bir sistem olduğunu anlama' gibi değerlerin kazanımının amaçlandığı görülmektedir (Açıklın, 2010). Örneğin 6. Sınıf Ülkemiz ve Dünya ünitesinin

doğrudan kazandırılacak değeri yardımseverlik, Sınıf Ülkeler Arası Köprüler ünitesinin ise barış olarak belirlenmiştir. Bu durum halihazırda uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler dersindeki değerler eğitiminin küresel eğitim yaklaşımından etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla, öğrencilerin hem ulusal hem de küresel değerleri kazanmalarının amaçlandığı görülmektedir.

Kaynaklar

- Açıkalin, M. (2010). Sosyal bilgiler eğitiminde yeni yaklaşımlar: Çokkültürlü ve küresel eğitim. *İlköğretim Online*, 9(3), 1226-1237.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim 8.sınıf öğrencilerinde gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9- 27.
- Akbaş, O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. (Ed.). Tay, B. ve Öcal, A. *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss. 335-360). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Baloğlu, M. & Balgalmış, E. (2005). İlköğretim ve ortaöğretim yöneticilerinin öz-değerlerinin betimlenmesi: Tokat ili örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 10 (2). 19-31.
- Erdem, E., & Demirel, Ö. (2002). Program geliştirmede yapılandırmacılık yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 81-87.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yay. No:8.
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*, New York: The Free Press.
- Schwartz, S. (1996). Values priorities and behavior: Applying a theory of integrated values systems, C. Seligman etc. (Eds) *Psychology of Value: Ontario Symposium (pp 1-24)*, Volume:8, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey: Inc.Publishers
- Taşdemir, M. (2009). Eğitimde örtük program ve değerler. *1. Ulusal İyilik Sempozyumu Bildiri Kitabı (20-21 Haziran 2009)*, s.25-30.
- Thornberg, R. & Oğuz, E. (2013). Teachers' views on values education: A qualitative study in Sweden and Turkey. *International Journal of Educational Research*, (59), 1, 49-56.
- Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe sözlük. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2016, <http://www.tdk.gov.tr/>
- Yiğittir, S., & Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.
- Yiğittir, S., & Ercan, O. (2012). Sosyal projelerde görev alan öğretmen adaylarının görüşlerinin değerler perspektifinden incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), 281-297.